

rá vonatkozó emlékeit, itt-ott elszórt följegyzéseit. Sajnos, az idő haladtával az ő nemzedéke már alig érhető utól, de fiatalabb rajongói, mint Jehudi Menuhin a maga megható visszaemlékezésével fájdalmas nosztalgiát ébreszt bennünk az elmulasztott alkalmak miatt.

Fölvetődik a kérdés, a levelek nyugati címzettjeinek hazáját vizsgálva, melyik lehetett mindazok között az országok között Bartók szívéhez legközelebb álló. Ki merem mondani véleményemet: Svájc. Amikor az egyik napilapban Werner Fuchss, volt pesti svájci követ Bartók és Svájc című könyvét ismertettem, kihúzták következtetésem indokait. Ezek a következők voltak: szerette Svájcot, mint a természet földön található szépségeinek válogatott gyűjteményét, mint egy elégedett parasztság hazáját és végül mint többnyelvű népek államszövetségét. Nem véletlen, hogy aláírta, sőt nézetem szerint Babitscal együtt ő fogalmazta, a magyar írók, művészek és tudósok 1918. november 2-án kelt nyilatkozatát és kiáltványát az emberiséghez, a magyarság békevágyáról és a nemzetek testvériségéről. (*Zeneműkiadó, 1976.*)

GÁL ISTVÁN

A Rábától a Szeretig

NÉPRAJZI KÖNYVSZEMLE

1970-ben, amikor a nagysikerű „Röpülj, páva!”-vetélkedő után megélénkült a népi kultúra iránti figyelem, kevesen hittek tartósságában. Múló jelenségnek vélték. Még azok is kételkedtek, akik korábban, az ellenkező előjelű években rendületlenül bíztak felszínre törésében. Bármeddig is tart, ma már visszatekintve elmondható, hogy az 1970-es évek közművelődésének egyik jellemző vonása a néphagyományok megnövekedett és fontosabbá lett szerepe.

A könyvkiadás, természetben nem tartott lépést az igényekkel. Két-három éve, úgy tetszik, kezd kiegyenlítődni a kettő közötti különbség. Soha annyi néprajzi tárgyú könyv nem jelent meg magyarul, mint manapság. A kiadványok nagyobb fele azonban nem központi kiadóknál és nem Magyarországon, hanem vidéken és a szomszédos szocialista országokban lát napvilágot. Az utóbbiak nem minden esetben kerülnek könyvárusi forgalomba. Gyakran a szakember is hetekkel, hónapokkal később értesül róluk.

Könyvszemlének az utóbbi egy-másfél esztendő néprajzi kiadványai egy részének számbavétele. Hangsúlyozzuk, hogy a gazdag könyvterméshez képest az áttekintés megközelítően sem teljes. A válogatás szempontjával az szolgált, hogy számos azonos vagy hasonló típusú könyv jelent meg. Közös vagy eltérő vonásaik kiemelése a mai néprajzi törekvéseket segít megérteni. Azzal a tudattal kalauzoljuk az olvasót, hogy az alább ismertetendő kiadványok egyenként mind terjedelmesebb, önálló bemutatást érdemelnének. Ezt azonban a szakfolyóiratoknak kell részletes kritikai állásfoglalás kíséretében vállalniuk.

*

A mai magyar néprajzi kutatás legtekintélyesebb sorozata az Új Magyar Nép-költési Gyűjtemény. Kevesen tudják, hogy kisebb-nagyobb szünetekkel 1940 óta jelenik meg (szerkeszti: Ortutay Gyula). A tizennyolcadik kötet, Szabó Lajos gyűjteménye, a *Taktaszadai mondák* (Bp., 1975. Akadémiai Kiadó) annyiból rendhagyó, amennyiben a sorozat eddig elsősorban meséket adott közre. Ez a második alkalom,

hogyan mondakötet kapott helyet benne. Mai népköltészetünket jellemzi a mondáknak nevezett rövidebb epikus történetek elevevése, azonban a gyűjtés más, ma már ritkább és nehezebben fölkelhető műfajok miatt gyakran elhanyagolja számbavételüket. Ilyenformán a borsodi kisközségből származó, megközelítően ötödfélszáz monda a magyar folklór egyik központi műfaját mutatja be. Akár az egész magyar nyelvterületen, az itteni folklórban is uralkodik a hiedelemmondák tömege, kisebb a részesedése az eredet- és történeti mondáknak.

A taktaszadai kötet jegyzetekkel kísért anyagközlés. A bevezető tanulmányok csupán a hely és a mondák elbeszélőinek, valamint témáiknak bemutatását végzik el. Többre vállalkozott Nagy Olga, aki a népművészetéről nevezetes mezősi Szék meséiből publikált egy kötetre valót (*Széki népmesék*. Bukarest, 1976, Kriterion). Nagy Olga, akit évek óta a vezető erdélyi folkloristák között tartunk számon, az Új Magyar Népköltési Gyűjteményben kialakult magyar folklorisztika eredményeit, valamint a maga hatalmas anyag- és terepismeretét kamatoztatja. Bevezető tanulmányában a folklór sorozatnyi izgalmas kérdéséhez szól hozzá: szájhagyomány—írásbeliség; egyén—közösség; nemzetközi folklórelemek—helyi változatok; csoda—„igaz történet” ellentétpárjai foglalkoztatják. Hadat üzen a mesét derűs, szórakoztató történetnek tudó közvélekedésnek azzal, hogy a széki mesék példáján a népi teremtkedvet teljesebben és sokoldalúbban ábrázolja. A mesék komikumát szembeesíti a bennük párhuzamosan fölkelhető borzalommal, a halál, az ördög, a végzet ábrázolásával. Eredményei bizonyosan továbbgondolásra és vitára serkentik a mesekutatókat, akár a tavaly megjelent másik mesekötetének némely megállapítása: „...azt akarom illusztrálni, hogy noha e mesemondókat az a bizonyos »varázstudat« jellemzi, amely a racionalisat és az irracionálisat, a valóságost a mesebeli csodával oly természetesen módon békíti össze, ezen belül azonban az egyes mesemondók más-más egyéni stílusa, »költői feldolgozása« arról győz meg, hogy az archaikusan belül is számtalan variációs lehetőség adódik” — írja *A szegény ember táltos tehene* (Bukarest, 1976, Kriterion) című kötet utószavában. Ez a kiadvány elsősorban szórakoztató olvasmányként készült, ezért csak néhány gondolatot vehetett föl benne a kutató. De ezekben továbbgyűrűzik a magyar anyanyelvű cigánymesemondók epikus tudásáról folytatott vita. Vajon meséik sajátosságai eltérő etnikai származásukból adódnak, vagy pedig abból, hogy a magyar népmesék régies, másként és máshol már föl nem lelhető rétegét őrzik. A kötet anyagát a kalotaszegi Mérán gyűjtötte Nagy Olga.

„Hagyományok Borbély Mihály mondása után. Leírta és jegyzetekkel ellátta Kálmány Lajos” — ez áll annak a könyvnek a címlapján, amelyet első ősenek tekint a Nagy Olga könyveit legfrissebb eredményként magáénak valló magyar népmesekutató iskola. Alighanem ez az 1914-ben megjelent kötet volt Magyarországon az első olyan mű, amely írástudatlan ember elbeszéléseit tartalmazza. A mesemondó 1953-ban halt meg hetvenegy éves korában. Többé nem kereste föl folklorista, s ezt a mulasztást igyekeznek most pótolni, ha mással már nem pótolhatja, *Pingált szobák* címmel a mesék újrakiadása (Újvidék, 1976, Forum). Vitatható, hogy ha oly ritka és régi is ez a gyűjtemény, miért kellett ismételtelen megjelentetni. Vajon nincs-e több értelme kéziratos gyűjtéseket publikálni. A választ elsősorban az adja meg, hogy a Forum kiadó a „Hagyományaink”-sorozatban bocsátotta közre ismét a Borbély-kötetet. Katona Imréné a sajtó alá rendezés és a jegyzetelés érdeme. Kísérő tanulmányában Kálmányról és Borbélyról szóló, szájhagyományból gyűjtött visszaemlékezéseket közöl, valamint munkájának elsősorban a mesestiliztika körébe tartozó tanulságait közli. Újdonságot jelentenek a kötetben Borbély Mihály gyermekeinek meséi, amelyek meg sem közelítik édesapjuk tudásának fényét (Beszédes Valéria gyűjtése), és Bori Imre Borbély-életrajza, amelyben a kiváló irodalomtudós a mesemondó emléke előtt tisztelg. Az újrakiadás kapcsán az olvasók bizonyára szívesen vették volna, ha a kötet tanulmányaiból többet megtudnak Kálmány Lajos temesközi gyűjtéseiről, egyáltalán hatalmas életművének fontosabb mozzanatairól.

Nemcsak újraközlést, friss gyűjtések közreadását is találunk az újabb jugoszláviai magyar könyvtérben. Kálmány Lajos a vajdasági magyar folkloristák

vezérszavak. *Kálmány Lajos nyomában. Az észak-bánati népballadák élete* (Újvidék, 1975, Hungarológiai Intézet kiadása) a címe a Tóth Ferenc neve alatt megjelent tartalmas kötetnek. Tóth Ferenc a balladákat Katona Imrével együtt gyűjtötte, aki- nek az utóbbi esztendőben nagy szerepe volt a jugoszláviai magyar folklórisztika kibontakoztatásában. Tőle származott a gondolat, meg kellene vizsgálni, hogyan élnek a Bánságban több emberöltővel később, a Kálmány által lejegyzett hagyományok. Tóth Ferenc terjedelmes tanulmányban számol be a balladákat illető eredményről. A terület folklórja ma is gazdag, de a népköltészeti alkotások jóval „kopot- tabbak”, mint Kálmány korában voltak. Egy-egy szép, régi stílusú balladaváltozat áll szemben a töredékes vagy ponyvai eredetű újstílusúak sokaságával.

Hasonló tanulságot ad Kovács Ilona és Matijevics Lajos kisebb terjedelmű nyugat-bácskai balladaskönyve (*Gombosi népballadák*. Újvidék, 1975, Hungarológiai Intézet kiadása). Nemrég a Vajdaságot folklórisztikailag ismeretlenebb területek között tartottuk számon. Ma elmondható, hogy örömdetesen változott a helyzet. A zentai kiadványokkal és a folyóiratbeli közlésekkel például két területről, a balladáról és a gyermekjátékokról átfogó képet lehet alkotni. Az utóbbiakból nyújt bőséges válogatást Matijevics Lajos másik könyve (*Tíz, tíz, tiszta víz*. Újvidék, 1976, Forum). Figyelemre méltó új megközelítési módokkal próbálkozik kísérő tanulmánya, amely a mondókák tartalmi, formai és funkcionális csoportosítását végzi el, továbbá jellegzetességeiket veszi számba. Az 1964 és 1974 között gyűjtött anyagot régi publikációkból, elsősorban Kálmány közléseiből egészítette ki Matijevics. Kár, hogy az utalórendszere nem következetes.

Az eddig szóban forgó folklórköteteknél jóval nagyobb szabású vállalkozás Együd Árpád gyűjteménye, a *Somogyi népköltészet* (Kaposvár, 1975). Csak sajnálhatjuk a gyűjtő-szerkesztő szerénységét, hogy szűkszavú bevezetésében nem vall munkájáról, a gyűjtés történetéről. Igaz, a kötet gazdag tartalma magától beszél, arról tanúskodik, hogy sok esztendő fáradságos szorgalmának eredménye. Típusa szerint „mindenes gyűjtemény”, a verses műfajokat öleli föl, hiányoznak belőle a mondák, mesék és a kisebb epikus alkotások. A nagyszámú ballada a vajdasági állapotokhoz hasonló képet mutat. A dalkincs gazdagabb, amit a szerkesztés a csoportosítással is hangsúlyoz: pásztordalok, béresdalok, aratódalok, mesterségdalok, istóriás-, búcsú- és koldusénekek, vásári rigmusok, tréfás és gúnydalok, táncdalok stb. Bőségesen találhatók a kötetben szokásénekek és jelesnapra készült, sőt siratók, virrasztók, imák, ráolvasások, végül nagy számmal gyermekjátékok is. Mintegy függelékként, de szervesen kapcsolódik hozzájuk a korszerű publikáció kívánalma szerint lemez mellékletekkel a válogatott zenei anyag. A dallamokat Olsvay Imre gondozta, aki külön tanulmányban jellemzi a dél-dunántúli, közelebből a somogyi magyar népzene.

Az utóbbi esztendőben a dunántúli megyékben (Győr-Sopron, Zala, Baranya, Tolna) több kisebb-nagyobb, helyi anyagot tartalmazó népdalkiadvány látott napvilágot. Ezek nagyobb részének a dunántúli népzene kitűnő szakembere, Olsvay Imre volt a lektora, vagy sajtó alá készítője, támogatója. Szakmailag ő ellenőrizte a somogyi gyűjteményhez sok tekintetben hasonló tartalmú, de annál jóval kisebb terjedelmű *Vasi népdalokat* is (gyűjtötte és összeállította Békefi Antal, Szombathely, 1976). Címe kissé megtévesztő, mert a néhány balladát nem számítva, a gyermekdaltól a siratóig a népi líra teljes színképéből nyújt válogatást. Tudatosan közművelődési célú. A népdalkultúrát kívánja fejleszteni, frissen gyűjtött dallamokat és szövegeket juttatni azokhoz, akik nagyszüleiktől vagy szüleiktől már nem tanulták meg az évszázados hagyományt.

Hasonló célkitűzésű a Csemadok központ néprajzi bizottságának kiadványa, a *Néprajzi Közlemények* (Pozsony, 1975) (szerk.: Ág Tibor és Mérey Józsefné). A Csemadok járási néprajzi bizottságainak tagjai gyűjtéseiből bocsát közre többek közt mátyusföldi gyermekjátékokat, nógrádi dalokat és balladákat, Kassa környéki mondákat. A szemelvényeket az ismeretterjesztésen kívül további munkára való buzdításul szánják.

A szlovákiai magyar folklórról bőven olvasható Újváry Zoltán *Varia folkloristica* (Debrecen, 1975) című tanulmánygyűjteményében. Például sorozatnyi Mátyás-mondát közöl Gömörből és a Csallóközből. A debreceni egyetem docensének azonban fő kutatási területe a népszokások világa. A kötet túlnyomórészt ezek körébe vágó tanulmányait tartalmazza: gömöri magyarok temetkezését, hajdúdorogi karácsonyt, al-dunai székelyek farsangját, nádudvari dramatikus szokásokat, hajdúszoboszlói szilvesztert, Nyitra környéki szőlőhegyi szokásokat, és még több más cikket. Újváryt, akinek témaválasztó és gyűjtői leleményét dicséri a kötet anyaga, a népszokások vándorlása, távoli kapcsolatai, a szomszédos népeket összekötő vonásai foglalkoztatják. Figyelmet érdemlő megjegyzései és utalásai a tárgy jövőbeli monografikus feldolgozását ígéri.

A népszokások ismerete nélkül aligha lehet megérteni a régi, letűnt életmódot. Egyaránt átfogták az ünnepeket és hétköznapiakat, az élet nagy eseményeit és a munkát. Szervezték, hagyomány szerint „rendben tartották”.

Ennek a régi életmódnak a vizsgálata az utóbbi esztendőkből fontos új eredménnyel gazdagodott. A magyar nép anyagi kultúrájának kutatását kezdetben erősen befolyásolta a halászatnak és a nagyállattartásnak, mint a magyarok „ősfoglalkozásai”-nak szentelt egyoldalú figyelem. Továbbá nem kerestek kapcsolatot az egymást feltételező gazdálkodási ágak között. Ezért számít felfedezésnek a vízjárta, úgynevezett ártéri területek gazdálkodásának kutatásba vonása. Az eredmények még frissek, általánosításukat nem végezték el, de valószínűnek tetszik, hogy a magyar népet sok száz éven át jellemző életmódról van szó. A 18–19. századig ugyanis a folyók, vad-vizek, tavak, lápok melletti hatalmas területek a magyarlakta vidékek jelentős részét tették ki, s így ismeretük nem hiányozhat a múltból alkotott képünkben.

Andrásfalvy Bertalan monográfiája az ártéri gazdálkodás egyik klasszikus területét vizsgálja (*A Duna mente népének ártéri gazdálkodása Tolna és Baranya megyében az ármentesítés befejezéséig*. Szekszárd, 1975). Forrásai a múlt századba visszanyúló népi emlékezet és a 18–19. századi levéltári iratok. Mindenekelőtt a terület ökológiai viszonyaival, a növény- és állatvilág, valamint a térszín sajátosságaival ismert meg. Ezután mutatja be a települések és lakóik történetét. Hatalmas bizonyító anyag eleveníti meg az ártéri területek hasznosításának összetettségét: halászat, vízi szállítás, nád-, gyékény-, erdőhasznosítás, gyümölcsstermesztés, rét és irtás, illetőleg a rájuk támaszkodó állattartás, végül pedig az ártérre „bemerészkedő” földművelés. Lehetetlen néhány mondatban visszaadni, vagy akár csupán érzékeltetni azt a sokoldalú életformát, amely Andrásfalvy munkájából kibontakozik. A népi tudásnak bonyolult szövevénye, nagy mélységei rajzolódnak elő: pontos természetismeret, de nemcsak a füveké, fáké, növényeké és vadállatoké, hanem a vizek járásaé, az időjárás változásaié is.

A túlsó Duna-part viszonyai egykor nagymértékben hasonlítottak a tolna—baranyaihoz. A történelmi tájszemlélet a szembenlevő vidéket is Sárköznek keresztelte el, később ragadt rá a megkülönböztető „kalocsai” jelző. Kuczy Károly könyve, a *Vízi élet, népi hajózás Foktón* (Kalocsa, 1976) keskeny szeletét pásztázza annak az életmódnak, amit Andrásfalvy nagyobb területen mutat be. Kutatásai jó része viszont a népet kevésbé ismert területeiről való: hidak, vízi közlekedés, ladik készítése, dereglyezés, szállítás. Sajnálhatjuk, hogy fényképillesztrációi rossz minőségűre sikerültek.

A két Duna menti könyv mellé kívánczik Takács Lajos monográfiája: *Egy irtásfalu földművelése* (Bp., 1976. Akadémiai Kiadó), amely szomszédos, de eltérő típusú táj paraszti életmódjával foglalkozik. Várong község Tolna megye Somogyfalvától határos peremén fekszik, jellegzetes dunántúli dombság ölében. Miként a Duna mente népe fokozatosan hódította el az árteret a folyamtól, akként az itteniek az erdők irtásával teremtettek maguknak nagyobb szántóföldet, jobb megélhetést. A török hódoltság elmúltával kezdődött a nagyarányú irtás, és a múlt század első feléig tartott, de mire befejeződött, eredményét nagyjából elvesztette a falu a földesurával folytatott pereskedésben. Takács Lajos az irtványok múltját, majd pedig a

rajtuk kialakult gabonatermesztést ismerteti gondos részletességgel. Munkája az amúgy is kisszámú hazai gazdálkodás- és földművelés-monográfiák sorában elsőként mutat be dunántúli és irtványeredetű települést.

A fenti munkákkal méltán párosíthatók Kós Károlynak a régi életmód egy-egy jellemző területét foltáró tanulmányai (*Tájak, falvak, hagyományok*. Bukarest, 1976, Kriterion). Kós azonban nem „mélyfúrást végez”, mint Andrásfalvy vagy Takács, hanem mind térben, mind tematikában széles területet vesz be látószögébe. Gazdag, közel harminc esztendőtfátfogó gyűjtéseiből ad közre. Olyan tájakra vezeti az olvasót, amelyekről mindeddig viszonylag kevés hírt kaphatott a néprajzi irodalomból. A Fekete-Körös völgyi gyűjtés és a csángó néprajzi vázlat komplex képet igyekszik nyújtani a két jellegzetes néprajzi táj anyagi kultúrájáról. A hétfalusi szekeresség és a csiki fazekasság két nagymúltú foglalkozás részletes bemutatása. Egy cikkszerűből kialakított tanulmány sorozatnyi erdélyi vásárba visz el. Azért is figyelemre érdemes, mert a népi kereskedelem kutatásának magyar viszonylatban egyik kezdeményezőjét tiszteljük Kós Károlyban. Végül a könyv egyik tanulmánya Észak-Moldva román tárgyi néprajzából ad ízelítőt. Kétségtől egységesebb lett volna a kötet, ha ehelyett a különben tartalmas írás helyett, a szerző bőséges erdélyi román néprajzi gyűjtéseiből olvashatunk.

E gazdagon illusztrált könyvvel egyidőben jelent meg egy másik, egy cikkgyűjtemény, amiben Kós Károly, az erdélyi néprajzi kutatások egyik vezető alakja, kutatósszervezőként lép elénk. *Népismereti dolgozatok*, 1976 (Bukarest, Kriterion) a címe a szerkesztésében napvilágot látott kötetnek. Egyik részét a néprajzi munkát módszertanilag irányító tanulmányok, a másik részét önkéntes gyűjtők írásai teszik. Az előzőkből a magyarországi olvasót valószínűleg azok kötik le első sorban, amelyek a régebbi és a közelmúlt erdélyi magyar néprajzi gyűjtéstörténet egy-egy mozzanatát villantják föl. A kötet másik felének dolgozatai ezek nyomán haladnak. Szinte kivétel nélkül olyan településekről és tájakról (Érmellék, Báródság, Hétfalu, Hunyad megye, Maros mente), illetőleg témákról (szalmafonás, szitakötés, asztalosmunka, bölcsődalok stb.) adnak hírt, amelyekkel eddig a szakirodalomban alig találkozhattunk. Kós Károly hangsúlyos bevezető tanulmánya (A romániai magyarság néprajzáról) hosszú idő óta e tárgy új összefoglalási kísérlete. Nem összefüggésükben, hanem egymás után sorakoztatva mutatja be azokat a kulturális jellegzetességeket, amelyeket a romániai magyarság népi kultúrája vezérmotívumának vél. A kötet címe folytatást ígér. Ha lehet kívánsága az olvasónak, akkor első sorban az, hogy a komplexitást jelző „népismereti” cím alatt nagyobb teret kapjon a folklór mind a módszertani, mind az anyagközlő dolgozatokban.

*

Az első, ami szembetetszik, hogy szinte valamennyi bemutatott mű anyagközlő jellegű. Anyagközlés és anyagközlés között azonban óriási különbség lehet. Az olvasó örömmel vesz kézbe népköltési gyűjteményeket, és a maga gyönyörűségére forgatja, aki kutatói szempontokra, továbblépésre is gondol, az méginkább értékeli, ha a kiadványban bőséges jegyzetanyagot, tartalmas bevezető vagy kísérő tanulmányt is talál. A szemlézett könyvekben mindegyik típusból akad.

Az anyagi kultúrával foglalkozó munkák anyagközlése hasonló gondokat vet föl. Kós Károly többnyire a romániai területre vonatkozó irodalomra hivatkozik, nagyobb általánosításra ritkán vállalkozik. Andrásfalvy és Takács könyvei a történeti néprajzi adatok és a néprajzi gyűjtés összekapcsolásának mintái lehetnek. Takács Lajos műve csak megcsorítással nevezhető anyagközlésnek, mert jóval több annál, eredményeit el is helyezi a teljes magyar, sőt lehetőség szerint az európai anyagban is. A különbségtételek a néprajzi kutatás különböző lépcsőfokait szemléltetik, a tudományos munka sok oldalról befolyásolt lehetőségeit. Napjainkban két okból is igen nagy jelentőségű az anyagközlés. Az egyik ok közismert: az idő sürget, mind kevesebb az alkalom a hagyományok gyűjtésére. A másik ok kevésbé tudott: a magyar néprajztudomány hosszú ideig tartó résztanulmányok és anyaghalmozás után

jelenleg több nagy, összefoglaló kollektív mű elkészítésén dolgozik. Ismereteink azonban még mindig nem közelítik meg a viszonylag teljesnek mondhatót sem. Minden új gyűjtés új téglát jelent népi kultúránk szakszerű ismerete épületének emeléséhez.

A bemutatott könyvek szerzői a magyar néprajz munkásainak legszélesebb rétegeiből valók. Nem hivatalos szóhasználatnál „önkéntes”-nek mondjuk azt a néprajzi gyűjtőt, akinek nem állásbeli kötelezettsége a néphagyományok mentése. Pedig hivatás tekintetében nincs különbség köztük és a néprajzi kutatóhelyeken dolgozók között, a jó gyűjtő éppoly színvonalas munkát végezhet, mint a kutató. A Népismereti dolgozatokban így is szerepelnek egymás mellett. Az önkéntesek, akik a szemlében ismertetett könyvek szerzőinek nagyobb részét teszik, jórészt tanárok, de van köztük lelkész, könyvtáros, népművelő is. Akár rájuk, akár az egyetemi néprajzi tanszékeken, akadémiai intézetben vagy múzeumokban dolgozókra gondolunk, nem szabad figyelem nélkül elmennünk munkájuk áldozatos volta mellett. A hely hiánya és a szemle jellege nem adott teret, hogy a bemutatott művek terjedelmét részletesen ismertessük. Elmondjuk, hogy szinte minden esetben többszörösen nagyobb anyagból lett kiválogatva a közreadott folklór, és mögötte sokéves, évtizedes szorgalmas tevékenység áll, aminek a fedezete a tárgy odaadó szeretete, a népi kultúra értékeinek megmentéséért érzett felelősség.

KÓSA LÁSZLÓ

Karnyújtásnyira: az emberi emancipáció

1. „Aki azt hányja valamely szerző szemére, hogy sötét, vizsgálja meg előbb saját bensejét, vajon elég világosság van-e benne: a homályban a legtisztább írás is olvashatatlan” — írja egyik maximájában Goethe. Valószínűleg ilyesfajta baleset történt Győri Klára önéletírásának* ismertetőivel is. Közülük a legalpáríban Szőcs István értette félre a könyvet — de a jobbindulatú recenzensek is sokat elkottyantottak annak a boszorkánykonyhának a titkaiból, ahol a nőellenes, tehát emberellenes előítéletek rotyognak. Recenzensek szerint az asszony kutyakötelessége örülni a legdurvább, legbalogabb közeledésnek, ha nem boldog a nyomorult fehércseléd, vergődése az örömtelenség piszkában a saját bűne, frigid volt szegény, szánakozik egyik cikkíró. Meddő volt — viszolyog a másik öszövétségi borzongással. Olyan emberek mind, akik számára varázsszó a *nép*; csak az nem érdekes, hogy a nép mit mond és mit kíván. Recenzensek jobban tudják, mi kell a népnek. Nos, kiderült: a nép tudja jobban, sőt: tudja.

2. Győri Klára könyve csak kicsiny diadala az emberiségnek, igaz. De győzelem, valódi. Egy ember, s ami annál mindenfajta ancien régimében kevesebb: egy asszony végigél egy emberhez méltatlan, szűkös, ostoba, alakatlan, nyomorú életet, és mégis — sikerül mindezen átlendülnie, sikerül ezt az egész köznapi (de azért lánggal lobogó, kénkövel szagos) poklot *egyszerű emberi erények révén* megváltania. Mert okos, mert szellemes, mert tehetséges, mert erkölcsi intelligenciával rendelkezik, mert helyzetéből alig-alig következő módon fölismer és realizál lényeges értékeket, például — s csak Németh Lászlóhoz mérhető itt irodalmunkban — a gyöngédség, a kulturált, átszellemített érintkezés embert meghatározó jelentőségét.

Győri Klára: Kiszáradt az én örömem zöld fája. Emlékezés. Sajtó alá rendezte és előszóval látta Nagy Olga. Kriterion, Bukarest, 1975.